

ADŽIĆEVE LATINSKE PRIGODNICE

Adžićeve latinske prigodnice u stihovima nastajale su u osmom i devetom desetljeću 18. stoljeća. Povod njihovu nastanku bili su inauguracija biskupa, imenovanje bana, velikoga župana ili nekoga drugoga svjetovnog uglednika. Tekstovi su upućivani poznatim uglednicima onog vremena, ali i manje poznatim pojedincima kojima se autor obraćao u privatnoj sferi. Neke svoje tekstove Adžić je žanrovski odredio, a većinu je naslovio žanrovski neutralnom riječju *carmen*. Uzimajući u obzir metrički i tematski kriterij, Adžićevu latinsku poeziju možemo smatrati odvjetkom one poezije koju je u kasnoj antici stvarao Stacije i koja je nazvana rodnim pojmom *silvae* prema njegovoj istoimenoj pjesničkoj zbirci. Toj poeziji pripada niz pjesničkih vrsta koje su u svojim poetikama opisivali novovjekovni teoretičari (Scaliger, Sarbiewski). Prostor koji Adžić opisuje u svojim prigodnicama prostor je današnje Hrvatske i Mađarske, na kojem se posebno ističe grad Pečuh.

Ključne riječi: antička metrika, *apobaterion*, ekloga, enkomij, *epipompeuticon*, epska poezija, estetika, *eucharisticon*, pjesnički žanr, poetika, poezija, prigodnica, *proseuticon*, *soterion*

1. UVOD

Adžićeve latinske prigodnice nastajale u osmom i devetom desetljeću 18. stoljeća upućivane su onodobnim uglednicima i pjesnikovim suvremenicima. Pisane latinskim jezikom osamnaestog stoljeća, naučenim u onodobnim pijarističkim školama i u tradiciji zapadnoeuropske poetike zabilježene i određene još u istoimenu Aristotelovu djelu i ba-

štinjene u kasnijim stoljećima, prigodnice Stjepana Adžića tvore korpus koji zaslužuje znanstvenu pozornost i žanrovsku analizu.

2. ADRESATI PRIGODNICA

Adžićevi suvremenici, među kojima je samo jedan pokojnik, adresati su njegovih latinskih prigodnica. Tri je prigodnice autor posvetio inauguracijama biskupâ: bosanskoga ili đakovačkoga i srijemskoga biskupa Mateja Franje Krtice 1774., pečuškoga biskupa Pavla Ladislava Eszterhazyja 1781. i vačkoga biskupa Franje Ksavera Splényja 1788. Iz 1777. datira autorova prigodnica pokojnom pečuškom biskupu Klimi.

Od svečanih svjetovnih prigoda Adžić je stihovima obilježio imenovanje tolnskoga velikoga župana Radványja i virovitičkoga velikoga župana Niczkoga. Obojica su županima imenovana 1783. Iz 1785. datira pjesnički tekst kojim je Adžić obilježio još jednu svjetovnu prigodu. Bilo je to imenovanje Franje Balasse banom Trojedne Kraljevine.

Godine 1786. obilježavalo se cijelo jedno stoljeće otkad je Pečuh oslobođen od turske vlasti i tom je prigodom Adžić spjevao prigodnicu koju je posvetio grofu Franji Szécsényju, kraljevskom povjereniku za Pečuški okrug. Drugi adresat Adžićeve „pečuške“ prigodnice iz iste godine bio je školski ravnatelj u Pečuhu Josip Teleky. Manje poznati adresati Adžićevih prigodnica bili su ostrogonski kanonik Andrija Szabo i viši namjesnik Karlove pukovnije Dominik Cajaffa.

Uspon pojedinca i njegov položaj na društvenoj ljestvici proporcionalni su duljini prigodnica, što znači da je prigodnica to dulja što je pojedinac zauzimao više mjesto na društvenoj ljestvici. U Adžićevu slučaju to znači da su najdulje prigodnice posvećene biskupima Klimi, Krtici i Eszterhazyju.

3. METRIČKA I TEMATSKA PODLOGA ADŽIĆEVIH PRIGODNICA

U metričkom pogledu Adžić je skloniji izražavanju u elegijskom distihu nego u heksametrima. Šest je prigodnica spjevano u elegijskim distisima, a pet u heksametrima. Cajaffi, Klimi, Balassi, Szécsényju i Splényju autor piše u elegijskim distisima, a Krtici, Eszterhazyju, Radványju, Niczkom i Telekyju posvećuje heksametarske prigodnice.

Adžićeve latinske prigodnice broje 2819 stihova, pri čemu oko 62 % otpada na heksametre. Iskazano brojkama, to je 1745 heksametara, što dvostruko premašuje najdulje pjevanje *Eneide*.¹ Svojom se duljinom izdvaja prigodnica biskupu Krtici, koja ima 688 heksametra, što je otprilike duljina najkraćeg pjevanja *Eneide*.²

B U C O L I C O N
 I N
 A U S P I C A T I S S I M U M
 A D V E N T U M
 I L L U S T R I S S I M I , A C R E V E R E N D I S S I M I
 D O M I N I D O M I N I
 P A U L I L A D I S L A I
 E C O M I T I B U S
 E S Z T E R H A Z Y
 D E G A L A N T H A
 Q U I N Q U E - E C C L E S I A R U M
 E P I S C O P I .
 A
 S T E P H A N O A G Y I C H
 C . E . Q . E . C A N O N I C O
 O B L A T U M
 M . D C C . L X X X I .

QUINQUE-ECCLESIIIS
 TYPIS JOANNIS JOSEPHI ENGEL,

¹ Završno, ujedno i najdulje pjevanje *Eneide* broji 952 heksametra.

² Najkraće, šesto pjevanje broji 695 heksametara.

Usporedimo li Adžićeve heksameterske prigodnice i one u elegijskim distisima, možemo reći da su mu elegijski distisi prikladniji za kraće pjesničke tekstove, ali i za one manje zahtjevne u smislu stilizacije i pjesničkog ornatusa. Prigodnice Dominiku Cajaffi i Andriji Szabou, adresatima koji nisu bili toliko značajni i ugledni koliko su bili biskup ili veliki župan, pjesnik je ispjevao u elegijskim distisima. Ti su pjesnički tekstovi kraći i vjerojatno su napisani brže i s više lakoće nego tekstovi u heksametrima. Elegijski je distih sastavljen od heksametra i pentametra. Dok heksametar obvezuje pjesnika koji mora poštivati dvije cezure i pravilo da četvrta i peta stopa moraju biti daktili, pentametar je po pitanju cezure manje zahtjevan. Poteškoće pri stvaranju heksametra kao da se kompenziraju pentametrom, gdje ne vrijede tako stroga pravila.³

Vrijednosni kriterij, po kojemu se heksametri povezuju s božanskim sferama, uzvišenim temama i junacima, a elegijski se stihovi povezuju s nečim običnim, svakodnevnim i ljudskim, često je bio mjerilo po kojem su heksametri *a priori* imali pozitivne konotacije. Ne slučajno, elegijski je distih bio metar tzv. manjih oblika, poput epigrama, što zorno vidimo u antologiji iz 1783.⁴

Jasnoća i jednostavnost pjesničkog izraza te bogat dijapazon izražajnih mogućnosti odlike su koje ističe austrijski isusovac Ignac Weitenauer (1709. – 1783.) u svojem pjesničkom sastavku. Njegov tekst pohvala je jednostavnosti elegije i lakoći izražavanja u elegijskim distisima. Elegijom se pjesnik neće vinuti do zvijezda, već će koračati lakšim putem pjevajući o žalosnim i ljubavnim temama. Njoj nisu primjerene uzvišene teme, u njoj se ne pjeva o farzalskoj bitci i ne čitamo o Turnu ili Eakovu potomku, a božica elegijskog distiha ne zamagljuje pogled i dopušta da se jasno razabere ono što je napisano.⁵

Primijenimo li ovu Weitenauerovu distinkciju na Adžićevo pjesničko stvaralaštvo, primijetit ćemo da su njegove elegije manje stilizirane

³ Bliskost heksametra i elegijskih distiha ne samo u metričkom, već i u stvaralačkom smislu vidljiva je u klasifikaciji pjesničkih oblika. Tako je Adžićev mlađi suvremenik Matija Petar Katančić (1750. – 1825.) svoje latinske pjesme u zbirci *Fructus auctumnales* podijelio u tri skupine: 1. *lyrica*, 2. *elegiaca et heroica*, 3. *epigrammata*. Za nas je zanimljiva ova druga skupina, u koju je uvrstio elegije i pjesme u heksametrima.

⁴ Antologija elegijske poezije *Selecta veterum et recentiorum poetarum carmina in gratiam litteratae juventutis* koju je 1783. u Baselu tiskao Emanuel II Thurneysen, počinje Weitenauerovom elegijom. U antologiju su uključeni autori od antike do 18. stoljeća koji su pisali u elegijskim distisima.

⁵ Slobodni prijevod stiha *Materies par ipso stylo est: nam suavia cantas: || Sive dolenda gemis, sive fidelis amas.* (Weitenauer, 1783., str. 25–36).

nego heksameterske prigodnice. U jednim i u drugima Adžić je, aristotelovski rečeno, i povjesničar i pjesnik, no u heksameterskim je prigodnicama ipak malo više povjesničar, što ćemo pokazati na nekoliko primjera.

O heksametrima i elegijskim distisima te o sličnostima i razlikama među ovim antičkim metrima vjerojatno je razmišljao i sâm autor stvarajući svoje pjesničke tekstove. Sasvim sigurno se susreo s pitanjima i problemima koje su prije i poslije njega spominjali pjesnici i teoretičari nerijetko ih uplevši u stihove unutar samoga pjesničkog teksta.

Invokacija Muze, nositeljice pjesničke inspiracije, bila je uobičajena na početku velikih epova, a nije bila strana ni autorima kraćih pjesničkih tekstova. Adžić se Muzama obratio na početku prigodnice Eszterhazyju govoreći o sebi u trećem licu (Adžić, 1781., 1–4). Muze je pjesnik zazvao još i na početku kratke prigodnice posvećene manje poznatom suvremeniku Cajaffi (Adžić, s. a., 1–2). O Muzama i njihovom predvodniku Apolonu autor radije govori u trećem licu. U prigodnici pokojnom biskupu Klimi Apolon je lirskom subjektu, doduše, i sugovornik i tješitelj, ali nije došao na njegov poziv. Osam Muza oglasilo se u prigodnici barunu Splényju, koja se sadržajno izdvaja među Adžićevim prigodnicama jer je ispjevana tako da je u njoj opjevan ne samo Franjo Ksaver, jedan od potomaka plemenite obitelji već je pjesnik opjevao i proslavio mnoštvo njegovih predaka.

Iz tradicije epske poezije autor je baštiniio ne samo heksametar i uzvišen način izražavanja, već i antropomorfizaciju kao oblikovni postupak. Bogovi i polubogovi u Adžićevim prigodnicama imaju ljudske osobine, a vrhovni bog Jupiter ima vlast nad svim bogovima i svojim migom odobrava ili negira zemaljska zbivanja. On je taj koji može ukrotiti divljeg Marsa (Adžić, 1786. (b), 1–130) ili poslušati Paladin savjet o imenovanju prokralja (Adžić, 1785., 113–134). Bog Apolon, predvodnik Muza, ujedno može nadahnuti pjesnika pa nije rijedak sugovornik Adžićeva lirskog subjekta (Adžić, 1777., 335–356). Osim toga, on poziva Muze da promišljaju, svaka na svoj način, o naslovljeniku i da ga opjevaju (Adžić, 1788., 1–10).

Adžić je kršćanski pjesnik, međutim motivi njegovih prigodnica poganski su, a po svojem odnosu prema likovima i po oblikovanju fabule bliži je poganskim nego kršćanskim pjesnicima. Vrhovni bog Jupiter prvi je među jednakima, on vijeća s bogovima o važnim temama i

sluša njihove savjete. Prostor koji Adžić opisuje u svojim prigodnicama panonski je prostor, prepoznatljiv po pojedinim toponimima, ali on se ravnopravno izmjenjuje s nebeskim prostorom, pri čemu ne govorimo o eteričnim ili astralnim visinama, već o prostoru koji nastavaju bogovi ljudskih osobina. Među uglednicima kojima je Adžić posvetio svoje prigodnice jedini su grof Szécsényi i ban Balassi imali čast susresti Jupi-

C A R M E N
IN FESTAM INAUGURATIONEM
ILLUSTRISSIMI DOMINI DOMINI
FRANCISCI
GYÖR Y
DE RADVÁNY
INSIGNIS ORD. S. STÉPHANI REGIS APOSTOLICI
E Q U I T I S
S. C. & R. A. MAJESTATIS ACTUALIS
CONSILIARII AULICI, & AD EXCELSAM CAN-
CELLARIAM REGIAM HUNGARICO-AULICAM
REFERENDARII, I. COMITATUS TOLNENSIS
SUPREMI COMITIS
CELEBRATAM TOLNÆ VI. KAL. JUN.
M. DCC. LXXXIII.
OBTULIT STEPHANUS AGYICH
CATHEDR. ECCL. QUINQUE-ECCL. CANONICUS.

TYPIS Joannis Josephi Engel Typograph, privileg.

tera. Szécsényju je vrhovni bog na upravljanje povjerio jednu županiju, a Balassi simbolično predaje grb Trojedne Kraljevine. Druge je uglednike Jupiter postavljao posredno poslavši krilatoga glasnika da navijesti inauguraciju biskupa Krtice ili obnovu visokoškolskog obrazovanja u Pečuhu s Telekyjem na čelu.

4. ŽANROVSKO POZICIONIRANJE ADŽIĆEVIH PRIGODNICA

U biografiji Stjepana Adžića⁶ nigdje nije navedeno na kojim se institucijama školovao. Prema mjestima njegova školovanja – bili su to gradovi Zagreb, Pečuh i Trnava – možemo pretpostaviti da je ovaj pjesnik svoje obrazovanje počeo stjecati u isusovačkim školama.⁷

Novolatinski se pjesnici u svojem pjesničkom izrazu oslanjaju na antičke velikane Horacija i Vergilija, od kojih preuzimaju pojedine sintagme, fraze, pa i čitave heksametre. Sadržajno, pak, uporište pronalaze u svojem vremenu. Žanrovsku podlogu za latinsku poeziju novijega doba nalazimo u klasičnom razdoblju rimske književnosti, ali i u tzv. srebrnom razdoblju,⁸ u kojem je djelovao i stvarao Publije Papinije Stacije (oko 40. – oko 96. n. e.). Njegova zbirka prigodnica, nazvana *Silvae* u žanrovskom je pogledu imala velikog utjecaja na latinsko pjesničko stvaralaštvo u stoljećima koja su uslijedila.

Djela iz antike u svijesti su novovjekovnoga zapadnoeuropskog pjesnika i teoretičara bila mjerilo za pjesničko stvaranje. Možemo, tako, reći da je Vergilije vrlo plodan autor čiji opus gotovo u potpunosti predstavlja paradigmu za pojedine vrste i žanrove u novovjekovnoj latinskoj poeziji. Tako je *Eneida* bila paradigma za epiku, *Georgike* su paradigma

⁶ Papp, Zsófia, „Život i poezija kanonika Stjepana Adžića (na osnovi bibliografskih podataka)“, u: Adžić, Stjepan, *Okružnice i dopisi*, Sabrana djela II., ur. i prir. Anica Bilić, Duhovno hrašće, Drenovci, 2010., str. 97–131.

⁷ Zagreb i Trnava bili su sjedišta isusovačkih kolegija, a u Pečuhu su isusovci djelovali od 1612. Ovu pretpostavku iznosimo zato da bismo ukazali na dalekosežan utjecaj isusovačkoga reda na obrazovanje i školstvo u pojedinim zemljama. Bez namjere da se upuštamo u analizu i ocjenu isusovačkog utjecaja na sustav obrazovanja ne samo unutar njihova reda već i šire, spomenut ćemo samo da su isusovci ostavili vrijedan korpus latinskih tekstova, među kojima ima i stihovanih prigodnica.

⁸ Prema Vratovićevoj klasifikaciji tradicionalna razdioba rimske književnosti obuhvaća pet razdoblja: prvo ili uvodno razdoblje, drugo ili arhaisko razdoblje, treće razdoblje ili zlatni vijek, koje se dijeli na *Ciceronovo doba* i na *Augustovo doba*, četvrto razdoblje ili srebrni vijek i peto razdoblje ili stoljeće propadanja.

za didaktičku poeziju⁹, a *Bukolike* za tzv. seosku poeziju¹⁰. Upravo je u tom Vergilijevom tekstu, koji po tradicionalnoj diobi na visoki, srednji i niski stil pripada ovom posljednjem, Adžić pronašao inspiraciju za svoj pjesnički tekst povodom inauguracije biskupa Eszterhazyja. Za razliku od epa, u kojem čitamo o herojima i o likovima nadljudskih, gotovo božanskih osobina koji čine velika i divljenja vrijedna djela, u eklogama čitamo o običnim pastirima i seljacima. Nepatvoreni i jednostavni, po svojim intelektualnim mogućnostima i po djelima vrijednima spomena nisu nimalo zaostajali za velikim epskim junacima (Szerdahelyi, 1783.: 158). Sâm Adžić, itekako svjestan da ekloge posvećuje pečuškom biskupu, svoj je izbor opravdao citiravši kao geslo Vergilijeve heksametre s početka četvrte ekloge.¹¹

Iako je sam autor žanrovski označio samo neke svoje latinske prigodnice – najčešće je to učinio u naslovu – po metričkim i tematskim kriterijima, možemo utvrditi koje su pjesničke vrste najzastupljenije u njegovu latinskom stvaralaštvu. Pri tom ćemo se osloniti na dvije poetike zapadnoeuropskih književnosti, obje iz pera teoretičara, ali i stvaralaca. Jednu nam je ostavio istaknuti humanist Julius Caesar Scaliger (1484. – 1558.).¹² Drugu je napisao poljski latinist i pjesnik Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595. – 1640.), u svoje doba poznat pod nadimkom *Horatius Sarmaticus*. U europskom novovjekovlju pjesničko stvaranje bilo je nasljedovanje, imitacija, stoga ne čudi da su ugledni latinisti pisali poeziju, ali su bili i autori teorijskih rasprava o pjesničkom stvaralaštvu.¹³

Sarbiewski je uz ostalo autor poetike nazvane *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus*, u kojoj je izložio svoje viđenje velikih djela zapadnoeuropske književnosti pristupivši temi kao vrstan erudit, teolog i

⁹ Haskell, 2003., str. 14.

¹⁰ Termin je prijevod sintagme *poesis rustica* koja je preuzeta iz Szerdahelyjeve knjige *Ars poetica generalis ad aestheticam seu doctrinam boni gustus conformata*.

¹¹ *Non omnes arbusta juvant humilesque myricae / Si canimus sylvas, Sylvae sunt consule dignae.* Slobodan prijevod: *Ne sviđaju se svima grmovi i neugledni čempresi / Ako pjevamo o šumama, šume su dostojne konzula.*

¹² Scaligera smo odabrali zato što je u svojoj *Poetici* detaljno klasificirao pjesničke vrste koje su zanimljive ne samo za njegovo vrijeme već i za stoljeća koja su uslijedila.

¹³ Uz Scaligera i Sarbiewskog spomena je vrijedan i talijanski pjesnik Marco Gerolamo Vida (1490. – 1566.) koji je uz spjev o Kristovu životu napisao i tri knjige o pjesničkom umijeću. Bilo bi nepotpuno govoriti o latinskoj poeziji europskog novovjekovlja a ne spomenuti isusovce. Jedan od njih, Jacobus Pontanus (1542. – 1626.) napisao je također tri knjige o pjesničkom umijeću. Ovim izborom teoretičara i pjesnika nipošto nismo iscrpili bogatu riznicu novolatinske teorijske misli. Namjera je bila pronaći teorijsko uporište za raširenu pjesničku praksu i za pjesničke vrste koje su se pisale u pojedinim prigodama.

nadasve kršćanski pjesnik.¹⁴ Kako je iz naslova jasno, Homer i Vergilije paradigma su za epsku poeziju, no autor je u posljednjoj knjizi svojega djela jedno poglavlje posvetio Staciju i Klaudijanu, autorima kraćih pjesničkih oblika nazvanih *silvae*. Ova su dva kasnoantička pjesnika zajedno s Vergilijem, autorom *Bukolika*, zanimljivi kad je riječ o Adžićevu latinskom pjesnikovanju. U pretposljednem poglavlju Sarbiewski izdvaja 14 kraćih pjesničkih vrsta objedinjenih rodnim pojmom *silvae*. Mi ćemo u poglavljima koja slijede spomenuti samo one pjesničke vrste koje su značajne za Adžićevo stvaralaštvo. Da bi tekst bio pregledniji, prigodnice ćemo klasificirati po tematskim kriterijima, odnosno po prigodama koje su bile povodom njihova nastanka.

4.1. Prigodnice po tematskom kriteriju

4.1.1. Prigodnice biskupima

Prigodnice povodom biskupskih inauguracija možemo ubrojiti u skupinu seoske poezije, pri čemu je presudno shvaćanje biskupa kao pastira koji će se brinuti o svojem stadu. Usporedimo dvije tematski bliske prigodnice ostvarene na različite načine. Biskupima Krtici i Eszterhazyju Adžić je posvetio tekstove koji su i kompozicijski vrlo slični. Dok je prigodnica Krtici pisana tako da se iz nje mogu iščitati vjerodostojni podatci o naslovljenikovu školovanju, o službama koje je obavljao i o titulama koje je ponio, dotle je prigodnica Eszterhazyju stilizirana i oblikovana alegorijski tako da bez naslovnice ne bismo znali komu je posvećena. U sadržajnom pogledu oba se teksta sastoje od nekoliko bitnih dijelova. Mučno i teško razdoblje nastaje nakon odlaska ili smrti jednog pastira, potom slijede radost i iščekivanje novog pastira i boljih vremena, nakon čega se opisuje svečana inauguracija.

Pastirske razgovore povodom dolaska velikog pastira Dafnisa autor je uobličio u šest ekloga, pri čemu nas samo dobro poznata metafora o biskupu kao dobrom pastiru navodi na pomisao da su tekstovi posvećeni biskupu. Hila i Aleksis u prvoj eklogi navješćuju pastirov dolazak, potom Damon i Menalka u drugoj eklogi postaju glasnici Dafnisova dolaska, a Melibej, Mops i Egon u trećoj se eklogi pripremaju za pastirov dolazak. Četvrtu eklogu, u cijelosti posvećenu Dafnisovu dolasku, izlaže

¹⁴ Iako su u naslovu imena dvojice rodonačelnika epske vrste u zapadnoeuropskoj književnosti, Sarbiewski u svojem tekstu nije zanemario ni druge književne vrste i rodove.

sâm pripovjedač u trećem licu jednine da bi u petoj eklogi pastiri opet povelili razgovor o Dafnisovu dolasku. Na kraju, u šestoj eklogi pastiri nagovješćuju povoljan slijed budućih događaja. Adžić nije imao puno dvojbi oko žanrovske pripadnosti ove prigodnice. Kraće pjesničke sastavke u heksametrima nazvao je eklogama i pisao ih je alegorijski, kako je nalogala kršćanska pjesnička tradicija.¹⁵ Skupni naziv za niz ekloga povezanih u cjelinu kod Adžića je *bucolicon*.

O biskupu Krtici, naprotiv, razgovaraju bogovi i sâm ga Apolon predlaže vrhovnom bogu Jupiteru saslušavši njegove namjere o uljudivanju Slavonije koja bi trebala rasti „u učenju i vjeri“. Dolazak novoga biskupa i u jednom i u drugom slučaju korespondira s promjenama nabolje koje govornik, pogleda uprta u budućnost, i očekuje. Dvije su Muze navijestile bolju budućnost koju će „panonskom kraju“ donijeti Krtičino biskupovanje (Adžić, 1774., 610–666). U šestoj, pak, eklogi pastiri Mikon, Licida i Meris razgovaraju o povratku Saturnova kraljevstva, spominju rodna polja, obilje paše za pastirove ovce i koze te zlatno doba (Adžić, 1781. (6), 44–80).

Kad prigodnica nastane kao izraz autorove zahvalnosti, tada nosi žanrovsku odrednicu *eucharisticon*. Opsežna prigodnica u povodu Krtičine biskupske inauguracije u sebi ima slojeve po kojima može ponijeti spomenutu žanrovsku odrednicu. Prvenstveno se radi o zahvalnosti carice Marije Terezije koja s radošću prima vijesti od božanskoga glasnika Merkura. On ju obavještava da će budući biskup biti Krtica (Adžić, 1774., 438–439 i 457–489). Dodajmo tomu i zahvalnost Slavonaca, koji proslavljaju inauguraciju novoga biskupa, a on će stolovati u Đakovu (Adžić, 1774., 570–574).

Pjesma primjerena velikim trijumfima i proslavama na kojima se okuplja veliko mnoštvo jest *epipompeuticon*. Rodonačelnikom ovoga pjesničkoga žanra Scaliger smatra Horacija, i to kao autora *Stoljetne pjesme* (Scaliger, 1607., 106). Biskupske inauguracije i imenovanja svjetovnih uglednika bile su prigode u kojima se okupljalo mnoštvo ljudi i svi su oni željeli dočekati slavljenika. Jedina inauguracijska prigodnica u ovom Adžićevu korpusu kojoj bi odgovarao atribut *epipompeuticon*

¹⁵ Bukolsku poeziju, kako ju sam naziva, Sarbiewski smatra najprikladnijom za alegoriju, o čemu piše u devetoj knjizi svoje poetike (IX., 10). S druge strane, kršćanskom je svjetonazoru blizak pastirski svijet zbog uobičajene metafore o biskupu koji je pastir i čuva svoje stado. Kršćanski je pjesnik, uostalom, bio sklon alegoriji pogotovo ako je pisao epsku poeziju. Po tomu se i razlikuje od poganskog pjesnika, o čemu Sarbiewski piše u drugoj knjizi svoje poetike (II., V.).

jest ona posvećena Krtičinoj biskupskoj inauguraciji. Nevelik odlomak od tridesetak stihova autor je posvetio opisu razdragana mnoštva koje dočekuje biskupa na njegovu dolasku u Beč (Adžić, 1774., 575–609).

Treća prigodnica povodom biskupske inauguracije posvećena je vačkom biskupu Splényju. Tekst ima 83 elegijska distiha, od kojih je samom naslovljeniku posvećeno svega desetak (Adžić, 1788., 81–106). Pjev je započela Muza Klio, koja je spomenula naslovljenikove pretke iz bliske prošlosti. Nastavila je Taliya opjevavši njegove bliske rođake te povezujući prošlost i sadašnjost. Sestrama se zatim pridružila Euterpa opjevavši četvoricu istaknutih Splényja. O naslovljeniku prigodnice Franji Ksaveru dubokim je glasom zapjevala Kaliopa da bi potom Terpsihora otpjevala svoju dionicu o plemićkom grbu Splényjevih i o njegovu rodonačelniku. Polihimnija je himnički opjevala slavljenikove pretke da bi Uranija kao „božica neba“ na kraju poantirala pjesvu svojih sestara proslavivši njime sadašnjost i usmjerivši pogled u budućnost. Žalosnom pjesvu Melpomeninu u ovoj radosnoj prigodnici nije bilo mjesta. Prigodnica posvećena Splényju obiluje pohvalama naslovljeniku i njegovim pretcima pa ju možemo smatrati *enkomijem*. Kraj u kojem će novi biskup obavljati svoju službu možda autoru nije bio dobro poznat kao što mu je bio poznat pečuški kraj pa su vjerojatno zbog toga u tekstu izostale pohvale gradu i biskupskom sjedištu.

Prigodnica povodom smrti pečuškoga biskupa Klime elegija je po metričkom kriteriju, ali i po raširenu shvaćanju da je elegija pjesma tužnoga i žalobnoga ugođaja. Novovjekovne poetike poznaju nekoliko pjesničkih vrsta koje nastaju povodom nečije smrti, a vjerojatno su najpoznatije *epitafi* i *epicedij*.¹⁶ Adžićeva je prigodnica epitaf u kojem autor žali za nedavno preminulim uglednikom. Na početku je pjesnik zavapio zbog velikoga gubitka (Adžić, 1777., 1–2), zatim slijedi iskazivanje tuge (Adžić, 1777., 5–30). Utješne riječi pjesniku izgovara Apolon odvevši ga u prelijepu krajevu gdje obitavaju duše pokojnika (Adžić, 1777., 117–278). Pohvale pokojnom biskupu izgovorila su i opjevala božanstva na Olimpu (Adžić, 1777., 165–311) dok su riječi ohrabrenja izgovorili Apolon (Adžić, 1777., 117 i d.) i sâm pokojni biskup (Adžić, 1777., 299 i d.).¹⁷

¹⁶ Scaliger razlikuje *epicedij* kao vrstu koja nastaje prigodom samog obreda pokapanja i *epitaf* kao vrstu u kojoj se žali za nedavno preminulim uglednikom, ali se njome mogu obilježavati i obljetnice smrti.

¹⁷ Izvorni latinski nazivi ovih pet izdvojenih dijelova glase redom: *iactura*, *luctus*, *consolatio*, *laudes*, *exhortatio*. Usp. Scaliger, 1607., str. 386–388.

FUNEBRE CARMEN

PIIS MANIBUS

OLIM

**EXCELLENTISSIMI, ILLUSTRISSIMI, AC
REVERENDISSIMI**

DOMINI DOMINI

GEORGII

K L I M O

**EPISCOPI QUINQUE-ECCLESIENSIS, COMITATUUM DE
BARANYA, TOLNA, ET VALPO SUPREMI, ET PERPETUI COMITIS.**

**SACRÆ CÆSAREO-REGIÆ, ET APOSTOLICÆ MAJESTATIS ACTUALIS
INTIMI STATUS CONSILIARI**

D U M

SOLEMNES EJUS EXEQUIÆ DIE XVII. MENSIS JUNII ANNI

**MDCCLXXVII. IN CATHEDRALI ECCLESIA QUINQUE-ECCLE-
SIENSI PERAGERENTUR**

A. D

**PERENNEM SINGULARIUM TANTI PRÆLATI PROMERITORUM
MEMORIAM**

A

S U O R U M Q U O D A M

I N

**DEVOTI ANIMI OBSEQUIUM
DE LATUM.**

**QUINQUE-ECCLESIIS,
TYPIS JOANNIS JOSEPHI ENGEL.**

4.1.2. Prigodnice svjetovnim uglednicima

Već smo spominjali prigodnicu tolnskom županu Györyju u kojoj je stvarni događaj preoblikovan gotovo do neprepoznatljivosti. Prigodnica je stilizirana tako da je u njoj opisana svadba antropomorfiziranih mladenaca nazvanih po toponimima. Svadbu su slavili Tolnska Nimfa i Györ.

Epitalamij je najčešće spominjana pjesnička vrsta u kojoj se opisuju svadbe i svadbeni običaji. Među Adžićevim prigodnicama epitalamijem smatramo prigodnicu o svadbi Nimfe i Györa. S druge strane, u tekstu je opisan mjesec svibanj koji je pun životne radosti, u kojem je priroda procvjetala, a lirski subjekt zaziva panonske bogove (Adžić, 1783. (a), 19–46) i moli ih da se pobrinu za plodna polja i bogate urode. Takvi nam stihovi daju za pravo da ovu Adžićevu prigodnicu pribrojimo skupini *proseuctica*. Prigodnice su to u kojima autor moli da se dogodi nešto dobro (Scaliger, 1607., 385).

Heksameterska prigodnica u kojoj je Adžić opjevao imenovanje Jurja Niczkog velikim županom pohvalna je prigodnica. Lirski subjekt ne samo da hvali naslovljenika već pohvale upućuje i samim krajevima. Oni su ovdje opjevani u antropomorfiziranim likovima majke Ugarske i kćeri Temeze te uplakane Ilirije. Jedna od pjesničkih vrsta u kojima se nižu pohvale jest i *elogij*. Pribrojiti ćemo mu još *enkomi* i *panegirik*.¹⁸

Jedinstvena među Adžićevim prigodnicama – jer njome autor obilježava prvenstveno obljetnicu pa tek onda slavi pojedinca – jest prigodnica povodom stote obljetnice oslobođenja Pečuha. Pjesnikov, odnosno pripovjedačev pristup temi bitno određuje i žanrovski okvir ove prigodnice, kojoj bi najbolje odgovarala žanrovska označnica *soterion*. Riječ je o pjesničkoj vrsti u kojoj se otklanjaju zlo i strah, a potiču se neizmjerne radost i boljitak. Pjesma je to ispunjena radošću, u kojoj pjesnik pripovijeda o ugodnom znalački birajući stilska izražajna sredstva (Scaliger, 1607., 358–359). Adžićev tekst povodom stote obljetnice istjerivanja Turaka iz Pečuha pisan je tako da u prvoj polovici prevladava prestrašen Marsov bijes (Adžić, 1786. (b), 1–88). Pobješnjeloga boga smiruje sam Jupiter (Adžić, 1786. (b), 89–152), nakon čega u grad dolaze Cerera,

¹⁸ *Enkomij* je rodni pojam za čitav niz pohvalnih pjesama, pa čak i jedan vid panegirika. Namijenjen je proslavljanju i hvaljenju dobrih djela (Scaliger, 1607., 371). *Elogij* je pjesma u kojoj se iznose pohvale, ali, suprotno raširenu mišljenju, u njemu ima mjesta i za pjesnikove pokude (Scaliger, 1607., 283).

Bakho, Junona i Astraea vraćajući mu polako život (Adžić, 1786. (b), 153–216). Tekst možemo čitati i kao pohvalu te ga po tom kriteriju smatrati *enkomijem*.

Godinu 1786., u kojoj se obilježavalo sto godina od istjerivanja Osmanlija iz Pečuha, Adžić je obilježio još jednom latinskom prigodnicom. Bio je to tekst spjevan na kraju školske godine i posvećen ravnatelju škola i studijâ u Pečuškom okrugu. Pjesnička vrsta, u kojoj se izražava zahvalnost učiteljima za sve čemu su nas naučili, u novolatinskoj je tradiciji nazvana *paedeuterion*. Takve su se pjesme obično pisale na kraju školske godine. Za razliku od panegirika, u kojem pohvale treba dobro i valjano argumentirati, u *paedeuterionu* one su razumljive same po sebi (Scaliger, 1607., 366–367). Po prigodi u kojoj je nastala, ova bi Adžićeva prigodnica mogla biti *paedeuterion*. Sâm učitelj, kao naslovljenik teksta, spomenut je tek uzgred u dva heksametra (Adžić, 1786 (c), 170–171).¹⁹ Kao i prigodnicu grofu Szécsényju, ovaj pjesnički tekst treba čitati kao pohvalu gradu i njegovoj okolini tako da ga s pravom možemo ubrojiti među *enkomije*. *Soterion* bi također bila prikladna žanrovska oznaka za tekst u kojemu nebeski glasnik razgovara s Muzama koje su raspustile svoje kose²⁰ (Adžić, 1786. (c), 9–91) da bi ih potom utješio i pogled usmjerio u vedriju budućnost (Adžić, 1786. (c), 92–115).

Imenovanje Franje Balasse banom Trojedne Kraljevine 1785. Adžić je ovjekovječio prigodnicom od 144 stiha. Panegirički sloj prigodnoga pjesništva nije mu bio stran, no malo je koja njegova prigodnica od početka do kraja ispunjena pohvalama naslovljeniku kao prigodnica banu Balassi. Naslovljenikovo je ime tipografski istaknuto u tekstu, a pohvale se nižu kroz čitav pjesnički tekst (Adžić, 1785., 1–133). Zbog takvih pohvala koje pjesnik potkrjepljuje primjerima, ovu pjesničku prigodnicu možemo smatrati *panegirikom*. Slavonija, Hrvatska i Dalmacija ovdje su antropomorfizirane i spominju se kao tri posestrime. Veličina povijesnog trenutka u kojem je Balassa proglašen banom naglašena je samim Jupiterovim činom darivanja table podijeljene na kvadrate. Na toj su tabli grbovi triju sastavnica Kraljevstva: Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (Adžić, 1785., 113–134).

¹⁹ Tekst ima ukupno 214 heksametara.

²⁰ Neugledne Muze raspuštenih kosa alegorija su mučnog i teškog stanja u kojem se našao grad o kojem Adžić pjeva u tekstu.

C A R M E N

STEPHANI AGYICH

C. E. Quinque - Ecclesiensis Canonici

H O N O R I B V S

REVERENDISSIMI DOMINI

A N D R E A E

S Z A B Ó

Abbatis S. Jacobi de Silisio ,

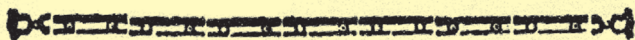
Præpositi S. Ioannis Bapt. de Buda ,

Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis Canonici,

Archi - Diaconi Neogradensis , ac Seminarii ge-
neralis Posoniensis Rectoris

D E L A T U M

MDCCLXXXVI.

TYPIS IOANNIS IOSEPHI ENGEL.

Pjesma u kojoj autor moli da se dogodi nešto dobro naziva se *proseucticon*. Osim što Adžićev lirski subjekt pri inauguraciji ili imenovanju nekoga svjetovnog uglednika upire pogled u vedriju budućnost i nagovješćuje ju u svojim stihovima, nerijetko u tekstovima možemo odčitati i one slojeve po kojem ih ubrajamo u *proseuctica*. Povoljan ishod budućih događaja pjesnik traži na samom početku teksta puštajući Muze da izgovaraju molitve za povoljan ishod (Adžić, 1786. (c), 1–8) ili ih izgovara u prvom licu množine na samom kraju pjesničkog teksta (Adžić, 1786. (b), 249–258).

4.1.3. Prigodnice Cajaffi i Szabou

Kraće Adžićeve prigodnice nastale su u povodu njegova oproštaja s dragim mu osobama i pripadaju skupini koju novovjekovni teoretičari nazivaju *apobateria*. Cajaffa odlazi iz Pečuha, a Szabo odlazi u Požun da bi preuzeo dužnost generalnoga rektora Požunskog seminarara.

4.2. Prigodnice po metričkom kriteriju

Za razliku od elegijskih distiha, koji mogu biti jedini kriterij za određivanje žanrovske pripadnosti pjesničkoga teksta – pa tako pjesnički tekst napisan u elegijskim distisima nazivamo elegijom – heksametri nisu stihovi svojstveni samo jednom pjesničkom žanru.²¹ Metrički nam kriterij tada nije dovoljan za određivanje žanrovske pripadnosti Adžićevih heksametarskih prigodnica.

Kad uzimamo u obzir metrički kriterij, tada u skupini Adžićevih latinskih prigodnica izdvajamo samo elegije. Svjetovnim uglednicima Balassi i Szécsényju, biskupima Klimi i Splényju te grofu Cajaffi autor je posvetio elegije. Sve su ove prigodnice spjevane u povodu radosnih i svečanih događaja, jedino prigodnica povodom smrti biskupa Klime i prigodnica povodom rastanka s dragim prijateljem zadovoljavaju i onaj dodatni kriterij prema kojemu je elegija pjesma nastala u povodu žalosnih događaja.

²¹ Heksametri jesu jedino i isključivo stihovi epa – uostalom, oni u novolatinskim poetikama i jesu bili stihovi za koje se smatralo da jedini mogu predstaviti i prenijeti epsku, gotovo božansku veličinu likova o kojima se pjevalo – ali u ovom kontekstu ne govorimo o epu.

ZAKLJUČAK

Pjesnički svijet pomalo zanemarena pjesnika i pečuškoga kanonika dio je bogate hrvatske, ali i europske novovjekovne latinističke tradicije koja se napajala na neiscrpnim vrelima klasične književnosti. U njemu supostoje poganski i kršćanski elementi. Njime vladaju bogovi u ljudskom obličju koji s božanskih visina, predvođeni vrhovnim bogom Jupiterom, upravljaju ljudskim životima i zbivanjima na Zemlji. Prirodne pojave poput izlaska ili zalaska Sunca i smjene godišnjih doba u Adžićevim su tekstovima također rezultat djelovanja antropomorfnih stvorenja. Motive, teme, stilske postupke i žanrovske uzore Adžić je preuzimao iz antičkoga svijeta da bi ih smjestio u suvremeni kontekst služeći se često, kao pravi kršćanski pjesnik, alegorijom.

IZVORI

Adžić, s. a.

Illustri viro Dominico Cajaffa J. R. Caroliani superiori locumtenenti in abitu suo Quinque-Ecclesiis Stephanus Agychius. [S. l.], [s. n.], [s. a.]

Adžić, 1774.

Musa Syrmico-Slavonica amplissimis ... domini Matthaei Francisci Kertiza ... honoribus dum in Bosnensem seu Deakovariensem, Syrmiensem item canonice unitarum ecclesiarum episcopum ... inauguratus extitisset, devota ... anno reparatae salutis M.D.CC.LXXIV. [S. l.], [s. n.], 1774.

Adžić, 1777.

Funebre carmen piis manibus olim excellentissimi ... domini Georgii Klimo ... dum solemnes eius exequiae die XVII. mensis Junii anni MDCCCLXXVII in cathedrali ecclesia Quinque-Ecclesiensi peragerentur ad perennem ... memoriam a suorum quodam in devoti animi obsequium delatum. Quinque-Ecclesiis: Typis Joannis Josephi Engel, 1777.

Adžić, 1781.

Bucolicon in auspiciatissimum adventum illustrissimi, ac reverendissimi domini Pauli Ladislai e comitibus Eszterhazy de Galantha Quinque-Ecclesiarum episcopi a Stephano Agyich ... canonico oblatum M.DCC.LXXXI. Quinque-Ecclesiis: Typis Joannis Josephi Engel, 1781.

Adžić, 1783. (a)

Carmen in festam inaugurationem illustrissimi domini domini Francisci Györy de Radvány ... incliti comitatus Tolnensis celebratam Tolnae VI. Kal. Jun.

M.DCC.LXXXIII. Obtulis Stephanus Agyich. [Quinque-Ecclesiis]: Typis Joannis Josephi Engel, 1783.

Adžić, 1783. (b)

Carmen in festam inaugurationem illustrissimi domini comitis Geoergii Niczky ... incliti comitatus Verocensis supremi comitis celebratam Verocae IV. Idus Novembris M.DCC.LXXXIII. a Stephano Agyich ... oblatum. [Qinque-Ecclesiis]: Typis Joannis Josephi Engel, 1783.

Adžić, 1785.

Carmen amplissimis honoribus excellentissimi domini domini Francisci de Paula e comitibus Balassa de Balassa Gyarmath ... dum in pro-regem regnorum Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae auspicio sublimaretur a Stephano Agyich ... oblatum anno M.DCC.LXXXV. pridie Kalend. Septembr. Zagrabiae: Typis Josephi Caroli Kotsche, 1785.

Adžić, 1786. (a)

Carmen Stephani Agyich ... honoribus reverendissimi domini Andreae Szabo ... delatum MDCCLXXXVI. [Quinque-Ecclesiis]: Typis Joannis Josephi Engel, 1786.

Adžić, 1786. (b)

Saeculum liberatae a tyrannide Turcica civitatis Quinque-Ecclesiensis amplissimis honoribus ... domini comitis Francisci Szécsényi de Sáárvár Fölső Vidék ... dicatum a Stephano Agyich ... MDCCLXXXVI. [Quinque-Ecclesiis]: Typis Joannis Josephi Engel, 1786.

Adžić, 1786. (c)

Carmen ad regiam academicam Quinque-Ecclesiensem amplissimis honoribus ... Josephi Teleky de Szék ... pro evoluto primo scholari anno a Stephano Agyich ... oblatum MDCCLXXXVI. Quinque-Ecclesiis: Typis Joannis Josephi Engel, 1786.

Adžić, 1788.

Carmen illustri genti baronum Splényi de Miháldi quum illustrissimus ... dominus Fracis. Xav. I. b. de Miháldi antistes Vacienensis cathedram episcopalem capesseret ... a Stephano Agyich ... oblatum anno Domini M.DCC.LXXXVIII. Pesthini: Typis Francisci Auguarini Patzko, 1788.

LITERATURA

- Curtius, Ernst Robert, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, prev. Stjepan Markuš, Zagreb, 1998.
- Gortan, Veljko, Vladimir Vratović (prir.), *Hrvatski latinisti: pisci 17. – 19. stoljeća*, Zagreb, 1970.
- Haskell, Yasmin Annabel, *Loyola's bees: ideology and industry in Jesuit Latin didactic poetry*, Oxford, 2003.
- Jakošić, Josip, *Scriptores Interamniae*, prir. Milivoj Šrepel, Građa za povijest književnosti hrvatske, 2, Zagreb, 1899., str. 116–153.
- Jurić, Šime, *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis. Pars I: Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII*, typis edita. Tomus I: index alphabeticus. Tomus II: Index systematicus, Zagreb, 1968. – 1971. Additamentum I (ad tomos I et II), Zagreb, 1982.
- Katančić, Matija Petar, *Fructus auctumnales in iugis Parnassi Pannonii maximam partem lecti Latia et Illyrica cheli decori*, Zagreb, 1794.
- Majnarić, Nikola, *Grčka metrika*, Zagreb, 1948.
- Sarbiewski, Maciej Kazimierz, *O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer (De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus)*, prev. Marian Plezia, prir. Stanisław Skimina, Wrocław, 1954.
- Scaliger, Julius Caesar, *Poetices libri septem* (4. izd.), Heidelberg, 1607.
- Szerdahelyi, Alajos György, *Ars poetica generalis ad aestheticam seu doctrinam boni gustus conformata*, Budim, 1783.
- Vratović, Vladimir, *Rimska književnost*, Povijest svjetske književnosti, 2, Zagreb, 1977.
- Zima, Luka, *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*, Zagreb, 1988.

CEREMONIAL LATIN POEMS BY STEPHANUS AGYICH

Summary

Adžić's Latin poems on special occasions were written in the course of the 8th and 9th decades of the 18th century. Bishop inauguration, ban and district perfect proclamation were immediate cause for writing such poems. On the other side less known persons were also addressees of Adžić's poems on special occasions. *Topoi* of the ancient rhetoric are recognized in those poems. Most of them are determined as *carmina* except one, which his author has determined as *bucolicon*, a type of pastoral genre. Adžić's Latin poetry is scion of the occasional poetry called *silvae* and written by Statius in the late antiquity. It comprises a number of genres described in the modern poetics (Scaliger, Sarbiewski). The territory of nowadays' Croatia and Hungary is described and recognized in Adžić's poetry with author's special attention paid to the town of Pecs.

Key words: ancient metrics, *apobaterion*, *eclogue*, *epic*, *epipompeuticon*, genre, poems for a special occasion, poetic, poetry, *proseucticon*, *soterion*, verses